

Aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
De heer Piet Adema
Postbus 20401
2500 EK 'S-GRAVENHAGE

**Investeringsfonds Duurzame Landbouw
Beoordelingscommissie**
p/a Nationaal Groenfonds
Utrechtseweg 12, 3811 NB Amersfoort
Telefoon: 088 253 9255
www.nationaalgroenfonds.nl
info@nationaalgroenfonds.nl
Stichting Groenfonds: KvK 41.1585.94

Datum
6 februari 2023

Kenmerk
IDL 2023-001

Onderwerp
Perspectief en financiering
duurzame landbouw

Geachte heer Adema,

Aanleiding

Eind 2021 ontving uw ministerie van het Nationaal Groenfonds het rapport *Van Omschakelplannen naar Kringlooplandbouw*¹. Dat rapport schetst de eerste resultaten van het kort daarvoor opgerichte Investeringsfonds Duurzame Landbouw, en geeft enkele aanbevelingen voor het vervolg. Dat rapport was gebaseerd op de eerste ervaringen met dit nieuwe financieringsinstrument voor de transitie naar duurzame en stikstofarme landbouw. Mede naar aanleiding van deze ervaringen heeft u besloten om de pilotperiode voor het IDL te verlengen tot medio 2023, in afwachting van de provinciale planvorming voor de aanpak van de stikstofcrisis.

Wij zijn nu alweer ruim een jaar verder sinds het rapport verscheen. In dat jaar hebben wij als onafhankelijke beoordelingscommissie een groot aantal aanvragen van boeren voorgelegd gekregen uit het gehele land en uit verschillende agrarische deelsectoren, voor de financiering van de integrale verduurzaming van hun bedrijf. De meeste van die aanvragen hebben wij inhoudelijk kunnen goedkeuren. Deze agrariërs hebben toegang gekregen tot een **omschakelfinanciering** uit het IDL. Het zijn aanvragen van boeren die ons vanuit de praktijk de weg wijzen waar het bij verduurzaming van de landbouw om gaat.

Aan de vooravond van de totstandkoming van **het landbouwakkoord**, waarover u op 25 november jl. de brief 'Toekomst Landbouw' aan de Kamer heeft gezonden, delen wij graag onze

---

¹ 'Van Omschakelplannen naar Kringlooplandbouw', Tussenrapportage Investeringsfonds Duurzame Landbouw, Lysias Advies, 24 december 2021. Zie samenvatting van de aanbevelingen als bijlage bij deze brief.

ervaringen met u. Wij hopen u met onze bevindingen behulpzame inzichten vanuit de praktijk mee te kunnen geven.

Transitie belangrijker dan beëindiging

Het valt ons op dat de grootste aandacht in de sector, de media en breder in de samenleving uitgaat naar de problematiek rond de **piekbelasters** en hoe die hun activiteiten zouden moeten beëindigen. Ook een zeer groot deel van de beschikbare middelen uit het **Transitiefonds, Landelijk Gebied en Natuurfonds**, dat onder beheer komt van de minister van Natuur en Stikstof, lijkt te worden gereserveerd voor uitkoop, deels ook voor gedwongen beëindiging van de piekbelasters.

Dat uitkoop en beëindiging veel aandacht krijgt is begrijpelijk. Dat grijpt fors in en moet dus zeer zorgvuldig gebeuren. Maar er kleeft ook een groot risico aan de fixatie op dat aspect als het gaat om de stikstofproblematiek in de landbouw. Namelijk dat er onvoldoende aandacht is voor de weg die de **blijvende boeren** kunnen, willen en ook zullen moeten afleggen, naar een blijvende verduurzaming op basis van een andere bedrijfsvoering. Het belang van **transitie** dreigt onder te sneeuwen. Ook financieel gezien is dat een risico, als onvoldoende budget uit de rijksmiddelen resteert voor de blijvers die over willen stappen op verduurzaming – met alle transitieaspecten en financiële uitdagingen van dien. De blijvers die omschakelen hebben sterke behoefte aan een reële en ruimhartige langjarige financiële ondersteuning. Het risico ontstaat dat bij onvoldoende begeleiding en financieringsmogelijkheden de blijvers zich tevreden moeten stellen met technische innovaties en zogeheten ‘end of pipe’ oplossingen.

Dat zou zeer onwenselijk zijn, omdat de ‘end of pipe’ oplossingen alleen de **symptomen** van een onevenwichtige landbouw tijdelijk bestrijden. Zij adresseren niet de oorzaak van de huidige crisis. De transitie naar een echt duurzame landbouw begint met een werkelijke verandering in de bedrijfsvoering, naast veranderingen in de keten, in kennisontwikkeling en bij de consument. De voorbeelden die wij als beoordelingscommissie in de afgelopen 1,5 jaar onder de loep hebben kunnen nemen (waaronder veel afkomstig zijn van jonge boeren), laten zien dat zo’n echte verduurzaming heel goed mogelijk is en zich niet hoeft te beperken tot ‘end of pipe’ oplossingen.

Bij onze toetsing van de aanvragen kijken wij integraal naar de verduurzaming van de agrarische bedrijfsvoering. Wij hanteren de waaier van duurzaamheidscriteria die het ministerie ons heeft meegegeven. Wij zien dat veel koplopers overal in den lande gemotiveerd zijn om maatregelen te nemen en hun bedrijfsvoering over een ander boeg te gooien om tot een **integrale verduurzaming** te komen. Wij zien echter ook dat er te vaak nog vanuit productiemaximalisatie gedacht wordt, onder meer omdat er toch nog weinig bekendheid is met succesvolle duurzame alternatieven.

Vanuit die ervaringen benadrukken wij dat op lange termijn het accent van de stikstofmaatregelen moet liggen op het aanjagen, bewerkstelligen en financieel ondersteunen van een **succesvolle duurzaamheidstransitie** in de landbouw. Ondersteuning bij omschakeling is essentieel². Het zijn niet de stoppende boeren die de toekomst van de landbouw bepalen. Het zijn juist de **blijvers** die daar voor gaan. Zij verdienen onze volle steun om de weg naar een volwaardige duurzame landbouw in te kunnen slaan. Bieden de gezamenlijke overheden en de samenleving die steun niet of onvoldoende, dan blijft een grote groep blijvers over die de landbouw wederom en noodgedwongen gaat domineren op basis van **niet-duurzame productiemethodes**. Die agrariërs zullen binnen enkele jaren opnieuw tegen de harde grenzen aanlopen van de draagkracht van onze bodem, klimaat, natuur en biodiversiteit. Daarom is het zaak de verduurzamende boeren centraal te stellen bij de aanpak van de stikstofproblematiek en de inzet van het landbouwakkoord. Transitie is belangrijker dan beëindiging.

Feiten en cijfers over omschakelingen in 2022

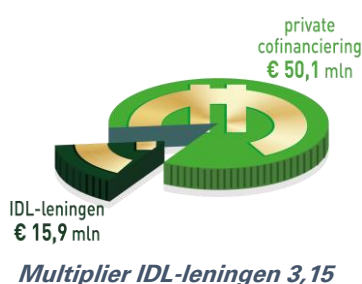
In 2022, een jaar van grote onrust in de agrarische sector, zijn bij het IDL toch 52 nieuwe aanvragen binnengekomen voor een agrarische omschakelfinanciering. Daarvan hebben wij er 40 goedgekeurd, die voldeden aan de criteria van integrale omschakeling naar verduurzaming. Dat brengt het totaal aantal aanvragen sinds de start van de pilotfase in juli 2021 op 77, en het totaal aantal goedkeuringen op 51, verspreid over heel Nederland.

Melkveehouders en intensieve veehouderijen zijn met 32 goedkeuringen in de meerderheid. Dat is niet verwonderlijk omdat de reductie van stikstofemissie centraal staat en dat gaat met name om veehouderijen. Na een wat tragere start zijn in 2022 echter ook akkerbouwers, tuinbouwers en overige agrarische deelsectoren geïnteresseerd geraakt in het IDL, resulterend in 19 goedgekeurde aanvragen. Voor de integrale verduurzaming van de sector is die verbreding van belang. De cijfers over de pilotfase tot nu

² Dit betreft niet alleen ondersteuning bij investeringen in verduurzaming, maar ook in het exploitatie- en verdienmodel van de agrarische sector.

toe laten zien dat de belangstelling voor integrale omschakeling serieus is. Het IDL voorziet in een behoefte. Dit is te meer opmerkelijk aangezien de actieve communicatie naar de doelgroep enkele maanden heeft stilgelegen, omdat de formele verlenging van de pilotfase van het IDL op zich liet wachten.

De 51 goedgekeurde aanvragen omvatten een totale financieringsbehoefte van € 66 miljoen voor investeringen in verduurzaming, waarvan € 15,9 miljoen rechtstreeks bij het IDL. Het overige deel, € 50,1 mln betreft **private cofinanciering** afkomstig van banken, fondsen, familie of crowdfunding. Dit komt neer op een multiplier van 3,15 over elke IDL-euro.

Na de inhoudelijke goedkeuring verstrijkt er nog enige tijd totdat de daadwerkelijke financiering kan worden vastgesteld, goedgekeurd en uitgekeerd. Tot en met december 2022 zijn er 25 offertes uitgebracht voor een bedrag van € 7,5 mln, waarvan er 23 omschakelleningen inmiddels daadwerkelijk zijn verstrekt en uitgeboekt. Gemiddeld gaat het om een leningbedrag van € 300.000 uit het IDL per agrarische onderneming. Dat is 20% meer dan de aanvankelijk begrote € 250.000 per aanvrager. De private cofinanciering is met circa 75%, aanzienlijk hoger dan de verplichte minimaal 40% tot 60% (afhankelijk van de karakteristieken van de ondernemer in relatie tot staatssteunvereisten). Dat illustreert dat het financiële **vliegwieltje voor verduurzaming** in de agrarische sector op gang begint te komen.

De belangrijkste reden voor de commissie om aanvragen af te wijzen (24 op 77, oftewel zo'n 30%) is dat de voorgestelde verduurzamingsmaatregelen in die gevallen te enkelvoudig waren en geen onderdeel van een **breder omschakeling** naar verduurzaming. De afgewezen aanvragen scoorden vaak wel positief op enkele specifieke criteria, maar in onvoldoende mate op andere criteria om tot een positief totaaloordeel te kunnen komen. In die gevallen ging het vaak om de financiering van techniek alleen.

De feitelijke resultaten van het IDL in 2022 bevestigen de eerdere positieve bevindingen van de Tussenrapportage 'Van omschakelplannen naar kringlooplandbouw' van december 2021. Zelfs in deze **onzekere tijden**, waarin de beleidsmatige kaders voor de toekomst nog niet zijn vastgesteld, zijn er wel degelijk (vaak jonge) boeren die verder willen en daadwerkelijk investeren in een duurzame toekomst. Zij zien dus het perspectief. De nieuwe aanvragen die wij in 2022 hebben bestudeerd, brengen ons tot de conclusie dat onze eerdere **aanbevelingen** voor een meer structurele inzet van het IDL op grotere schaal, niet aan actualiteit hebben ingeboet. In de bijlage treft u deze aanbevelingen aan, gerangschikt naar zes thema's.

Provinciale plannen en regionale doelstellingen

In de beoordelingscommissie toetsen wij elke aanvraag voor het IDL inhoudelijk op de acht criteria van duurzaamheid, die het ministerie van LNV bij de start van de pilotfase heeft meegegeven. De reductie van stikstofemissie moet in elk geval goed onderbouwd zijn. Daarnaast toetsen wij ook op enkele andere emissies, biodiversiteit, bodemkwaliteit, circulariteit en dierenwelzijn. Elke ondernemer die in de pilotfase gebruik wil maken van het IDL wordt gevraagd een **investeringsplan** in te dienen, waarin hij toegelicht hoe de omschakeling naar duurzaamheid gestalte krijgt. Het gaat om een omschakeling die integraal is, dus samenhangend bijdraagt aan meerdere van de omschreven doelen (ten minste aan vijf van de acht), zonder negatieve gevolgen voor de andere duurzaamheidsdoelen.

Zowel voor de sector als voor de commissie is uiterst belangrijk dat er - in aanvulling op deze landelijke duurzaamheidscriteria - ook concrete **regionale doelstellingen** komen om de aanvragen aan te kunnen spiegelen. In de huidige opzet met alleen maar landelijke criteria heeft de commissie geen ruimte om specifiek regionale overwegingen echt mee te laten wegen. Zo lang er nog geen definitief en bindend beleid is vastgesteld, kan de commissie niet anders dan strikt juridisch te werk gaan op basis van de feitelijke vergunningen. Daarmee lopen wij het risico dat wij bepaalde aanvragen 'met de kennis en criteria van nu' goedkeuren, terwijl die in de toekomst, als de provinciale doelstellingen en criteria scherper zijn geformuleerd, toch zouden kunnen afvallen. Het daaraan gekoppelde risico op desinvesteringen is voor ons een punt van zorg. De voorlopige status van de regionale stikstofdoelstellingen en het ontbreken van gebiedsgerichte duurzaamheidscriteria voeden die zorg.

In dat verband benadrukken wij dat juist de IDL-systematiek van beoordeling zich uitstekend leent om duidelijke **provinciale doelstellingen en criteria** mee te wegen, en ruimte te bieden aan regionaal maatwerk voor individuele bedrijven en collectieve samenwerkingsverbanden. Naast de landelijke duurzaamheidscriteria kan de beoordelingscommissie heel goed ook **specifieke gebiedscriteria** of specifieke KPI's meenemen in zijn afwegingen. Ook zou de commissie, omgekeerd, een enkel algemeen criterium in een bepaalde regio minder zwaar mee kunnen wegen, als de provinciale gebiedsgerichte doelstellingen daar aanleiding toe geven. Dat **regionale maatwerk** kan het IDL prima bieden, als het maar democratisch en juridisch gelegitimeerd is op bestuurlijk niveau van rijk of provincie. Het lijkt ons van groot belang dat dit u dit inzicht meeneemt in uw gesprekken met de provincies en de sector over het landbouwakkoord.

Positieve bevindingen Ecorys Advies

Naast onze eigen evaluatie heeft in uw opdracht ook adviesbureau Ecorys een onafhankelijk **evaluatieonderzoek** uitgevoerd op het IDL. Wij vernamen hun positieve bevindingen over de pilotperiode. Naar aanleiding daarvan bespraken wij onder meer de overweging dat bij een meer structurele, opgeschaalde toepassing van het IDL behoefte ontstaat aan een zekere objectivering van de beoordelingen, zonder dat dat ten koste gaat van de gewenste flexibiliteit

om maatwerk te kunnen leveren en mee te kunnen denken met de aanvragers. Regionale doelstellingen en gebiedsgerichte criteria zouden juist daar zeer toe kunnen bijdragen.

Vooruitblik naar landbouwakkoord

Vooruitziend naar het Landbouwakkoord waarover u met betrokkenen in gesprek bent, geven wij u graag enkele aandachtspunten en principes mee uit onze ervaringen en inzichten:

- Waak ervoor om de transitie naar en het perspectief voor de blijvers op verduurzaming te laten overschaduwen door de problematiek rond uitkoop en beëindiging van de piekbelasters. Er is een duidelijke beweging naar verduurzaming op gang gekomen. Die beweging verdient ondersteuning omdat die bijdraagt aan de oplossingen van de problemen van nu, maar ook aan het voorkomen van weer nieuwe problemen in de toekomst.
- Geef de boeren de kans en de begeleiding om omschakeling naar verduurzaming te bewerkstelligen, naast het proces tot opkoop dat in gang gezet wordt. Ondernemers zijn zelf zeer goed in staat om het perspectief te zoeken en nieuwe verdienmodellen te ontwikkelen. Belangrijk is wel dat er heldere kaders zijn en duidelijkheid over de lange termijn. Nieuwe verdienmodellen vergen op cruciale punten ondersteuning vanuit de publieke sector - denk aan de financiering van ecosysteemdiensten.
- Het faciliteren van de aanpak die de omschakelende boeren uit eigen overtuiging kiezen biedt vaak het perspectief waarnaar gezocht wordt. De publieke financiële ondersteuning vanuit het IDL, met aflossingsvrije leningen met een lange looptijd en een rente van 1%, maakt investeringen mogelijk en verlicht het verdienmodel van omschakelende boeren, terwijl de verbinding naar bancaire financiering behouden blijft of kan worden versterkt.
- Het sturen op doelen en op integraliteit staat centraal bij het IDL, als uitgangspunt voor het Omschakelprogramma dat LNV heeft geïntroduceerd. Wij stellen vast dat dat een belangrijk uitgangspunt is om de creativiteit van omschakelende boeren te stimuleren en het commitment te vergroten.
- De regionale en gebiedsgerichte component ontbreekt nog bij de inrichting van het IDL, en in de toetsingscriteria die wij kunnen toepassen. Dat is een tekortkoming. In de systematiek kan dat makkelijk worden toegevoegd. Dat vereist goede afspraken tussen rijk en provincies, en een goede verankering van het IDL in de 'gereedschapskist' voor de provinciale plannen.
- Met de investeringen in een duurzame bedrijfsvoering alleen (de focus van het instrumentarium van het IDL), is de financieringsproblematiek van de landbouwtransitie echter nog niet opgelost. Wij zien ook ondernemers die op andere wijze vastzitten qua financiering, beschikbaarheid van grond en businessmodel. Zo is bijvoorbeeld van belang dat een faciliteit beschikbaar komt om grondfinanciering (of het anderszins beschikbaar komen van grond bij extensivering) mogelijk te maken. Herallocatie van gronden kan behulpzaam zijn om de versnelling van de realisatie van

kringlooplandbouw te bevorderen.³ Het is belangrijk om dat mee te nemen in de afspraken met provincies en bij de uitwerking van het Landbouwakkoord.

- Bij voldoende slagkracht en mogelijkheden voor maatwerk kan het IDL in specifieke gevallen mogelijk ook een bijdrage leveren bij piekbelasters, die bereid zijn een echt andere weg in te slaan, in plaats van te beëindigen door uitkoop.
- Communicatie naar de doelgroepen over de faciliteiten die beschikbaar zijn voor verduurzaming is essentieel. Een steekproef op provinciaal en lokaal niveau vertelde ons dat het IDL – met zijn aantrekkelijke financieringsfaciliteiten - vaak toch nog onbekend zijn bij provinciale ambtenaren en gebiedscommissies. Vaak komen de contacten tussen het IDL en de boeren pas goed op gang via bancaire tussenpersonen of goed ingevoerde adviseurs. Dit is deels toe te schrijven aan de tijdelijke rem op communicatie vanwege het lang uitblijven van de formele verlenging in 2022. Maar deels ook omdat nationale regelingen en nationale faciliteiten (zoals het IDL) vaak niet goed onder de aandacht zijn gebracht bij regionale en/of provinciale actoren, zoals gebiedsconsulenten of erfcoaches.
- Ook is berichtgeving over de faciliteiten van IDL naar het parlement, naar provinciale bestuurders en naar de samenleving belangrijk voor het uitstippelen van het optimale beleid. Daar zitten nog lacunes. Zo is ons opgevallen dat de Voortgangsrapportage Natuur⁴ wel aandacht besteedt aan agrarisch natuur en landschapsbeheer, maar niets vermeldt over omschakeling van boeren naar een integraal duurzame bedrijfsvoering, terwijl dat juist beoogt bij te dragen aan hogere natuurwaarden op de boerenerven met effect op de nabijgelegen N2000-gebieden. Het lijkt ons goed om in dergelijke rapportages integraal te rapporteren over wat er gebeurt op het snijvlak van natuur en landbouw.
- Naast communicatie over bestaande regelingen en faciliteiten is een goede begeleiding van de agrarisch ondernemers belangrijk. Die moeten keuzes maken uit zeer veel mogelijkheden en regelingen die zij op maat moeten toepassen. Wij ondervinden nog weinig resultaat van de voucherregeling die onderdeel is van het Omschakelprogramma. Dat blijkt uit een relatief groot aantal aanvragen dat in eerste aanleg onvoldoende is uitgewerkt en vraagt om additionele informatie of slimmere benutting van mogelijkheden. Een (gedeeltelijke) koppeling van het vouchersysteem aan het 'aanvraagloket' voor het IDL zou dat kunnen ondervangen.

Tot slot

Wij hebben in deze brief onze bevindingen geschetst als onafhankelijke beoordelingscommissie in anderhalf jaar pilotfase voor het IDL. Die bevindingen zijn hoopgevend, maar vragen ook om

---

³ Zie bijvoorbeeld "Grondmobiliteit in de versnelling", verkenning herallocatiefonds fase 1, in opdracht van het ministerie van LNV, IPO, VNG, Unie van Waterschappen en de Rabobank, 6 juli 2020;

⁴ Natuur in Nederland, achtste voortgangsrapportage natuur, november 2022

Datum
6 februari 2023

Kenmerk
IDL 2023-001

Pagina
8 van 8

enkele aanpassingen om de slagkracht van het IDL te vergroten. Die hebben wij in deze brief aan u voorgelegd.

Tot slot zeggen wij graag onze medewerking toe voor het vervolg. Als commissie van deskundigen gaan wij graag in gesprek met u om deze bevindingen en aanbevelingen met u te bespreken, zo nodig toe te lichten en eventueel uit te werken. Het lijkt ons ook goed om de succesvolle voorbeelden veel meer naar buiten te brengen en in de etalage te zetten. Als werkorganisatie (ondergebracht bij het Nationaal Groenfonds), werkt het IDL graag mee in een actief meedenkende rol bij het overleg met de provincies. Bijvoorbeeld over wat het IDL kan betekenen voor een succesvolle transitie met gebiedsgerichte criteria. Maar ook werken wij graag mee 'in het veld', bij de contacten met de sector (gebiedscommissies, agrarische netwerken), in communicatie, informatie en maatwerk. Het is zaak dat de voorbereidingen, de planfasen en de pilotfasen zo snel mogelijk breed worden omgezet in uitvoering, met zichtbare effecten op het boerenbedrijf.

Met vriendelijke groet,

Beoordelingscommissie Investeringsfonds Duurzame Landbouw,

*Bijlage: Samenvatting Tussenrapportage IDL 2021
cc: De Minister van Stikstof en Natuur, mw C. van der Wal*

Bijlage: Van omschakelplannen naar kringlooplandbouw

Samenvatting Tussenrapportage IDL d.d. 24 december 2021

Het IDL van start

In juli 2021 is het Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL) als pilot van start gegaan: een nieuw financieel instrument ter bevordering van duurzame landbouw, opgericht in het kader van de structurele aanpak van de stikstofproblematiek. Het IDL maakt onderdeel uit van het Omschakelprogramma Duurzame Landbouw en stuurt op duurzaamheidsdoelen, niet op specifieke maatregelen. Het IDL, ondergebracht bij het Nationaal Groenfonds, biedt langjarige (co)financiering tegen soepele condities aan agrariërs die met gerichte investeringen willen omschakelen naar een duurzame bedrijfsvoering.

Voor de pilot IDL is een looptijd van 12 maanden uitgetrokken tot zomer 2022⁵. De operationele doelstelling voor deze periode is om circa 36 omschakelingen van gemiddeld € 250.000 te verstrekken aan omschakelende agrariërs, in cofinanciering met private financiers. Deze Tussenrapportage bevat een evaluatie over de eerste vijf maanden, met aanbevelingen voor het vervolg. Deze zijn opgetekend op basis van een analyse van de beschikbare documenten (waaronder de kwartaalrapportages, de aanvraagformulieren, en de vergaderstukken van de onafhankelijke beoordelingscommissie IDL), de bevindingen van medewerkers van het Nationaal Groenfonds en de inbreng van de leden van de beoordelingscommissie.

De kernvragen voor deze evaluatie zijn:

- In hoeverre slaagt het IDL er in om bij te dragen aan de doelstellingen uit de Kamerbrieven 'Voortgang stikstofproblematiek' en 'Contouren Omschakelprogramma Duurzame Landbouw'?
- Welke aanpassingen zijn mogelijk om het IDL beter in staat te stellen aan de beleidsmatige doelstellingen te kunnen voldoen?

Grote belangstelling voor de omschakelfinanciering

Het Nationaal Groenfonds heeft vanaf medio juli het 'loket IDL' opengesteld, een onafhankelijke en deskundige beoordelingscommissie benoemd en geïnstalleerd, een

---

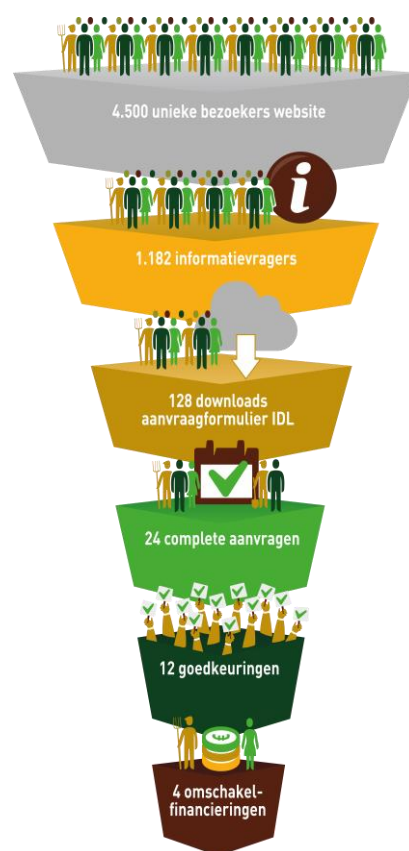
⁵ De 'pilotperiode' van het IDL is per juli 2022 verlengd tot juli 2023, in afwachting van het toenmalige advies van Johan Remkes en de vaststelling van provinciale plannen voor de stikstofaanpak.

team en fondsmanager IDL ingericht, de financieringsfaciliteit staatssteunproof vormgegeven, een voorlichtingscampagne gevoerd en de eerste aanvragen in behandeling genomen in nauwe samenspraak met de betrokken private financiers, met name banken.

De belangstelling voor het IDL blijkt groot. Ruim 4500 unieke bezoekers hebben de webpagina IDL bezocht en 1182 daarvan hebben de informatie over het aanvraagformulier aangeklikt. Het IDL-Webinar "Omschakelen ja, en de financiering dan?" is door 340 personen gevolgd. Het aanvraagformulier is door 128 personen gedownload en 24 daarvan hebben tot op heden een complete aanvraag ingediend. Van de beoordeelde aanvragen is 60% inhoudelijk goedgekeurd door de beoordelingscommissie, waarna het financieringstraject met de private financier(s) wordt doorlopen. Dat betreft vooral melkveehouders en intensieve veehouders. De doorlooptijd van de aanvragen, met daarin het overleg met de private financiers over de financieringsopzet, omvat al gauw 5 á 6 maanden. Er zijn nu voor vier goedgekeurde aanvragen financieringsoffertes uitgewerkt en voorgelegd aan de omschakelende agrariërs. Een daarvan is inmiddels ondertekend.

Perspectief in onzekere periode

Het IDL is van start gegaan in periode van onzekerheid voor de agrarische sector. Het Omschakelprogramma zelf functioneert nog niet volledig en er is nog nauwelijks sprake van de beoogde ondersteuning vanuit (onder meer) de Subsidieregeling Bedrijfsplannen voor omschakeling, die agrariërs moet helpen om hun omschakelplannen naar duurzaamheid op te stellen. De onzekerheid in de agrarische sector wordt mede gevoerd door de lange formatieperiode met onduidelijkheid over mogelijke opkoopregelingen of andere ingrijpende maatregelen voor de landbouw. Dat is een vertragende factor voor de ontwikkeling van een financieringsinstrument als het IDL, dat het vooral moet hebben van het initiatief van agrariërs die met overtuiging kiezen voor duurzaamheid. Wij zien verschillende mogelijkheden om de slagkracht van het IDL te vergroten, belemmeringen weg te nemen en het proces van transitie naar duurzaamheid te versnellen.

IDL vult lacune in de financieringsmix

In hoeverre slaagt het IDL er in om bij te dragen aan de doelstellingen uit de Kamerbrieven 'Voortgang stikstofproblematiek' en 'Contouren Omschakelprogramma'?

Het IDL vult een lacune in de financieringsmogelijkheden voor investeringen in duurzaamheid. Het IDL verschaft cofinanciering aan omschakelende agrariërs die private financiers (met name banken) over de streep trekt. De omschakelingen van het IDL, die achtergesteld worden verstrekt, maken met hun lange looptijd, een lange aflossingsvrije periode en een vaste lage rente van 1%, het verschil in de risicorendementsafwegingen van de private financiers. Omdat voor het realiseren van de beleidsdoelstellingen transitie-investeringen nodig zijn, die op dit moment vaak nog niet (volledig) door de markt kunnen worden gefinancierd, heeft het IDL onmiskenbaar de potentie tot het leveren van een betekenisvolle bijdrage aan de beleidsmatige doelstellingen in het kader van de stikstofproblematiek.

De eerste bevindingen laten zien dat het IDL nu vooral toegankelijk is voor melkveehouders en intensieve veehouderij, maar minder voor akkerbouw en tuinbouw. Dat komt omdat het toelatingsvereiste dat aan ten minste vijf van acht duurzaamheidscriteria voldaan moet zijn, relatief zwaar is voor akkerbouw en tuinbouw. Ook agrariërs die al stappen naar duurzaamheid gezet hebben en nu een volgende stap overwegen, of juist agrariërs die nog maar aan het begin van hun verduurzaming staan, kunnen niet altijd voldoen aan het huidige toelatingsvereiste, terwijl ze wel bijdragen aan de beoogde transitie.

De beoordelingscommissie verwacht dat de bereidheid tot verduurzaming onder agrariërs zal toenemen bij een eenduidig overheidsbeleid voor de transitie naar een duurzame kringlooplandbouw. Dat vereist een heldere langetermijnvisie en doelgerichte nationale kaders met een regionale uitwerking. Het IDL kan een belangrijke rol spelen om die investeringsbereidheid in duurzaamheid te faciliteren. Vooral als het IDL zijn bekendheid verder weet te vergroten en zich, gesteund door een breed operationeel Omschakelprogramma, stevig weet te verankeren in de sector, met verbindingen naar andere, vergelijkbare programma's en initiatieven. Voor de aankomende periode is duidelijkheid en continuïteit belangrijk, om de grote groep belangstellenden te ondersteunen bij het opstellen en uitwerken van hun omschakelplannen en om de

aanvragers in de pijplijn het proces van aanvraag naar financiering succesvol te laten doorlopen.

Slagkracht vergroten

Welke aanpassingen zijn mogelijk om het IDL beter in staat te stellen aan de doelstellingen te kunnen voldoen?

De ervaringen in de pilot leveren een groot aantal concrete aanbevelingen op. Die stellen het IDL in staat om haar slagkracht te vergroten en daarmee ook haar bijdrage aan de transitie van de landbouw. Wij onderscheiden daarin zes hoofdthema's. De eerste drie daarvan zijn vooral beleidsmatig van aard, de andere drie meer operationeel.

1. Duidelijke beleidskaders voor de transitie;
2. Het IDL in het integrale transitieproces;
3. Verbreding en continuïteit van het financieringsinstrumentarium;
4. Betere begeleiding van de geïnteresseerde agrariërs;
5. Aanscherping van de pilotfase;
6. Verbreding van de staatssteunmogelijkheden.

Thema 1: bied duidelijke beleidskaders voor de transitie

Speel actief in op de grote belangstelling vanuit de sector voor verduurzaming met een concreter richtinggevend overheidsbeleid voor de transitie naar een duurzame landbouw.

- Zorg voor langetermijn duidelijkheid over de doelen voor duurzame kringlooplandbouw en de kaders waarbinnen boeren kunnen omschakelen, met mijlpalen op korte termijn.
- Maak de duurzaamheidsdoelen voor de landbouwtransitie specifiek en gebiedsgericht.
- Ondersteun de duurzaamheidsdoelen met duidelijke KPI's waar agrariërs zich op kunnen richten in hun omschakelplannen. Sluit aan op de KPI-initiatieven in de praktijk.

Thema 2: neem het IDL op in het integrale transitieproces

De slagkracht van het IDL kan verder toenemen als het explicieter geïntegreerd wordt in het transitieproces.

- Koppel het IDL explicieter aan andere programma's en gremia die zich bezig houden met duurzame landbouw en die zich inzetten voor agrariërs die daar aan werken. Versterk de verbinding naar provincies, landbouworganisaties, gebiedscommissies en private initiatieven.
- Vergroot de ondersteuning aan het IDL vanuit het Omschakelprogramma Duurzame Landbouw met de Werkkapitaalregeling, de Subsidieregeling Demonstratiebedrijven en vooral met een effectieve Subsidieregeling Bedrijfsplannen voor omschakeling.
- Maak de resultaten van de verduurzaming zichtbaar en bundel deze. Geef duidelijkheid over wie verantwoordelijk wordt voor de monitoring op regionaal en nationaal niveau, hoe die monitoring gaat plaatsvinden en welk proces daartoe wordt ingericht.

Thema 3: verbreding en continuïteit van het financieringsinstrumentarium

Gebruik de ervaringen van deze pilotperiode niet alleen voor het specifieke doel van integrale omschakeling, maar benut de kennis, de structuren en de financiële netwerken rond het IDL breder.

- Bied tijdig continuïteit aan de omschakelende agrariërs als het gaat om het financieringsinstrumentarium. Besluit op korte termijn over het vervolg van de pilot, op basis van de gebleken omvangrijke belangstelling en het feitelijk aantal aanvragen. Voorkom dat het 'loket IDL' na de afronding van de pilot (juni 2022) gesloten moet worden.
- Verbreed de toepassing van het IDL, zodat dit financieringsinstrument breder ingezet kan worden voor de doelstellingen die onderdeel uitmaken van de beoogde transitie van de landbouw.

Thema 4: verbeter de begeleiding van agrariërs

Zorg op zeer korte termijn voor betere ondersteuning van de agrariërs die willen verduurzamen. Begeleid hen bij het formuleren van realistische en haalbare bedrijfsomschakelplannen.

Bijlage: Van omschakelplannen naar kringloplandbouw

- Kom met een vervolguitsluiting van vouchers uit de Subsidieregeling Bedrijfsplannen voor omschakeling. Stimuleer coachingsprogramma's en sluit aan op vergelijkbare initiatieven van provincies, maatschappelijke organisaties en samenwerkingsverbanden.
- Koppel een tweede tranche van de Subsidieregeling Bedrijfsplannen voor omschakeling expliciet aan de aanvragen bij het IDL, door ten minste een deel van de vouchers te bestemmen voor boeren die daadwerkelijk een aanvraag bij het IDL willen indienen.
- Zie erop toe dat de vouchers in elk geval terechtkomen bij de agrariërs zelf die daadwerkelijk overwegen over te stappen naar duurzaamheid.

Thema 5: scherp de pilotfase IDL aan

Zolang het doelenbeleid nog niet concreet en gebiedsgericht is vormgegeven, en zolang de KPI's nog in ontwikkeling zijn (zeker gedurende de pilotfase):

Flexibiliseer de toelatingsvereisten tot het IDL als volgt:

- Laat het aantal duurzaamheidsdoelen waaraan tenminste voldaan moet zijn om tot de financieringsfaciliteiten van het IDL toegelaten te worden beter aansluiten op de praktijk van de akkerbouw en de tuinbouw.
- Bied ruimte aan agrariërs om gefaseerd gebruik te maken van het IDL, zowel agrariërs die al onderweg zijn en aanvullende stappen willen zetten, als agrariërs die juist aan het begin staan van hun verduurzaming. Laat ook nieuwkomers toe tot de faciliteiten van het IDL. Pas de compartimentering van het fondsvermogen van de pilot IDL aan, in lijn met het aantal feitelijke aanvragen.

Thema 6: verbreed de staatssteunkaders

- Start bij de voorgenomen aanpassing van de EU-Landbouw Vrijstellingsverordening in 2022 een lobbytraject in Brussel om de financiering van grond in ruimere omvang mogelijk te maken dan thans. Dat is essentieel voor de landbouwtransitie naar duurzaamheid, waar de financiering van grond vaak een bottleneck is.
- Schep duidelijkheid over de manier waarop het rentevoordeel van een bancaire groenleningen uit hoofde van de fiscale groenregeling moet worden berekend.

Bovenstaande aanbevelingen zullen de potentiële bijdrage van het IDL aan de transitie van de landbouw naar duurzaamheid aanzienlijk kunnen vergroten.